

щастя, трактування якого Ю. Словацький пов'язує з двома аспектами: момент приготування та надії. «Насправді, я готовий, як євреї, щосуботи запалювати безліч свічок і прикрашати кімнату, чекаючи на появу щастя. Мені завжди здається, що воно мусить колись прийти» [1, с. 64]. Отже, філософські мотиви творчої спадщини поета носять оптимістичний характер, повний надії та сподівань на світле майбутнє.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Глибина філософських роздумів Ю. Словацького стосується природної та надприродної реальності, зовнішньої та внутрішньої екзистенції, тому різновекторність світогляду поета містить елементи українського світоглядного менталітету, окремі аспекти онтологічно-гносеологічних проблем, а також роздуми про гуманістично-антропологічну визначеність істинної сутності людини. Коло цієї проблематики знаходить яскраве вираження не тільки в епістолярії поета, але й у його творчості та життєво-практичній діяльності. Тому дана тема є актуальною для аналізу і розкриття у подальших наукових розвідках.

Список використаних джерел

1. Гаськевич О. Флористичні мотиви у творчості Юліуша Словацького / О. Гаськевич // Проблеми слов'янства. – 2013. – Вип. 62. – С. 78–89.
2. Оляндер Л. Світ і людина в епістолярії Юліуша Словацького: «Listy do Matki» («Листи до Матері») / Л. Оляндер // Київські полоністичні студії. – Том XXVI. – С. 416–425.
3. Радішевський Р. Юліуш Словацький / Р. Радішевський. – Київ: Дніпро, 1985.
4. Словацький Ю. Листи до матері (Вибрані із кременецькими мотивами / пер. з польськ. Маргарити Гецевич; [упорядкув. та вступ. сл. Тамари Сеніної – директора обласного літературно-меморіального музею Юліуша Словацького в м. Кременець; літ. ред. Світлана Винниченко]. – Тернопіль – Кременець: ТзВО «Тернограф», 2009. – 248 с. (Скарби епістолярної спадщини Юліуша Словацького).
5. Словацький Ю. Поезії / Ю. Словацький; пер. з пол. М. Бажана та ін.; вступ. ст. Г. Вервеса. – К.: Дніпро, 1969. – 211 с.
6. Словацький Ю. Українська дума. Dumka Ukrainińska / Ю. Словацький; упорядкув. та вступ. ст. В. Т. Звенигородського. – Л.: Каменяр, 1993. – 127 с.
7. Słowacki J. Dzieła: w 14 t. / J. Słowacki; pod red. J. Krzyżanowskiego. – 2-e wyd. – Wrocław: Wyd-wo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1952.

References

1. Haskevych O. Florystychni motyvy u tvorchosti Yuliusha Slovatskoho / O. Haskevych // Problemy sloviaanstva. – 2013. – Vyp. 62. – S. 78–89.
2. Oliander L. Svit i liudyna v epistoliiarii Yuliusha Slovatskoho: «Listy do Matki» («Lysty do Mater») / L. Oliander // Kyivski polonistychni studii. – Tom XXVI. – S. 416–425.
3. Radshevskiy R. Yuliush Slovatskiy / R. Radshevskiy. – Kyiv: Dnipro, 1985.
4. Slovatskiy Yu. Lysty do materi (Vybrani iz kremenetskymy motyvamy / per. z polsk. Marharyty Hetsevych; [uporiadkuv. ta vstup. sl. Tamary Seninoi – dyrektora oblasnoho literaturno-memorialnoho muzeiu Yuliusha Slovatskoho v m. Kremenets; lit. red. Svitlana Vynnychenko]. – Ternopil – Kremenets: TzVO «Terno-hraf», 2009. – 248 s. (Skarby epistoliiarnoi spadshchyny Yuliusha Slovatskoho).
5. Slovatskiy Yu. Poezii / Yu. Slovatskiy; per. z pol. M. Bazhana ta in.; vstup. st. H. Vervesa. – K.: Dnipro, 1969. – 211 s.
6. Slovatskiy Yu. Ukrainiska дума. Dumka Ukrainińska / Yu. Slovatskiy; uporiadkuv. ta vstup. st. V. T. Zvenyhorodskoho. – L.: Kameniar, 1993. – 127 s.
7. Słowacki J. Dzieła: w 14 t. / J. Słowacki; pod red. J. Krzyżanowskiego. – 2-e wyd. – Wrocław: Wyd-wo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1952.

Moroz H. V., PhD in philosophical sciences, senior researcher of Ukrainian philology and social disciplines department of Kremenets Regional Humanitarian Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko (Ukraine, Kremenets), lena_lisova@ukr.net

Philosophical motives of Juliusz Slovák's correspondence

The problems of Juliusz Slovák's correspondence are analysed. The poet's thoughts have religious and humanistic character and are disclosed through the prism of natural, human and supernatural being. The attention is focused on leading philosophical grounds of Juliusz Slovák's correspondence, that are disclosed by determining the true nature of Man (sincerity, truthfulness, kindness, loneliness, indissoluble connection with family); spiritual and cultural potential of his inner world through faith and relationship with God (sense of God's presence at all levels of existential forms); achieve the conscience of inner self and spiritual comfort (philosophy of heart, deprivation of vain worldly worries and experiences); vital and practical installations of external existence (advantage of the spiritual over the material, philosophical reflection about destiny of man, finding ways to happiness, etc.).

Keywords: correspondence, man, philosophy of heart, philosophical existence, religious and humanist problems, natural and supernatural reality.

Moroz E. B., кандидат философских наук, ст. преподаватель кафедры украинской филологии и общественных дисциплин, Кременецкая областная гуманитарно-педагогическая академия им. Тараса Шевченко (Украина, Кременец), lena_lisova@ukr.net

Філософські мотиви епістолярного насліддя Юліуша Словацького

Усуществляется детальный анализ проблематики эпистолярного наследия Юлиуша Словацкого. Установлено, что размышления поэта носят религиозно-гуманистический характер и раскрываются через призму естественного, человеческого и сверхъестественного бытия. Акцентировано внимание на ведущих философских мотивах эпистолярного наследия Юлиуша Словацкого, которые раскрываются через определение истинной сущности человека (искренность, правдивость, человечность, одиночество, неразрывная связь с семьей); духовно-культурного потенциала его внутреннего мира через веру и связь со Всевышним (ощущение Божьего присутствия на всех уровнях бытийных форм); подсознательное достижение внутреннего покоя и душевного комфорта (философия сердца, лишение бесплодных земных волнений и переживаний); жизненно-практических установок наружного существования (преимущество духовного над материальным, размышления о земном предназначении человека, поиск путей к счастью и т.д.).

Ключевые слова: эпистолярное наследие, человек, философия сердца, философская экзистенция, религиозно-гуманистическая проблематика, естественная и сверхъестественная реальность.

* * *

УДК 21:23:14

Вергелес К. М.,
кандидат філософських наук, доцент,
Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова (Україна, Вінниця),
kvergeles@gmail.com

В. НЕСМЕЛОВ І М. ТАРЕЄВ ЯК ПРЕДСТАВНИКИ АКАДЕМІЧНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

Аналізуються головні положення відомих представників академічної православної антропології В. Несмелова і М. Тарєєва. Підкреслюється значення їх положень про пріоритет віри над знанням, про можливості примирення віри і знання. Особливого місця набуває теза щодо віри як присудання до Божественного, отримання суто духовного статусу в світі. Віра – це стрижень людини, її життя, її творчості та свободи. Таким є підхід представників академічної православної антропології.

Ключові слова: людина, віра, життя, духовність, філософія, релігія, свобода, воля, творчість, символічний реалізм.

Антропологічна проблематика завжди була і залишається однією з головних в українській традиції філософування. Українська філософія завжди у питаннях духу мислить про долю людини і долю людей на планеті Земля – при всьлякій метафізиці. Антропологічна ідея існувала у філософській культурі Русі, у багатьох українських мислителів – І. Галятовського, Л. Барановича, Ю. Смолятика, І. Франко, Л. Українці, Т. Шевченка та ін. Їх спадщині присвячено багато історико-філософських

і релігієзнавчих праць. Останнім часом видається також достатня кількість творів представників Срібного віку, філософія яких є екзистенціальною філософією за своєю тематикою і за своїми підходами. Вони також стали об'єктом дослідницької уваги багатьох сучасних філософів.

Але, на нашу думку, важливим є релігійний напрям у російській філософії, який недостатньо аналізувався в філософській літературі. Йдеться про академічну православну антропологію. Слід зазначити, що таке ставлення викликано трьома наступними причинами. По-перше, представники академічної антропології входили до церковної ієрархії й не були вільними у своїх ідеях, більше того, сам факт їх приналежності до офіційної церкви вже мав безпосередній вплив на їх погляди, які хоча й інтерпретувалися як модернізовані, але були суто богословськими. По-друге, тексти представників академічної православної антропології написані тяжкою мовою та перенасичені богословською термінологією. І по-третє, самі представники академічної православної антропології сприймалися як другорядні мислителі, які знаходилися поза філософським мисленням. Ці обставини не дозволяли розкрити філософський потенціал академічної православної антропології. У цьому аспекті важливою є думка російського вченого О. Черткова, який в процесі аналізу академічної православної антропології, наголошує на її ортодоксальності, на використанні нею ранньохристиянської апологетики і пагристики; по-друге, підкреслює її спрямованість не стільки на розвиток і модернізацію православної ідеології, оскільки на раціональне доведення істинності релігійного вчення; по-третє, її найменший філософський зміст, що пов'язано з анти-раціоналізмом її представників. Російський дослідник надає таку характеристику цьому напрямку в праці «Православна філософія і сучасність»: «Усі вони (представники академічної філософії – К. В.) відкрито виходили з примату віри над розумом і релігії над наукою, прагнули бути православно-ортодоксальними, тобто не допускати думок і суджень, які би розходилися з церковним ученням, хоча би у незначних питаннях. Щодо академічної православної антропології, то слід відмітити, що особливості її формування зробили неможливим опертя тільки на праці отців церкви» [20, с. 30]. Насправді, завданням цього напрямку було сформулювати нову теодицею, виходячи із нових умов, а це неможливо було реалізувати без розвитку та модернізації православної ідеології. Окрім того, автор наголошує, що «академічні філософи, або визнавали, або заперечували зв'язок віри з розумом, але сприймали їх як щось, що протистоїть одне одному» [20, с. 34–35]. Слід зазначити, що, дійсно, головною у творах представників академічної православної антропології була проблема віри, віросвідомості. Що стосується їх анти-раціоналізму, то він визначив дещо інші методи та підходи до аналізу свідомості людини, предмету філософії та ін. Академічна православна антропологія репрезентована в працях В. Несмелова і М. Тарєєва значно впливала на дві наступні тенденції у розвитку російського філософування – релігійний інтуїтивізм й релігійний екзистенціалізм.

Ступінь розробленості проблеми. Література, в якій розглядаються сутність православної академічної антропології, філософсько-антропологічні погляди В. Несмелова і М. Тарєєва можна розділити наступним

чином. По-перше, загальні праці, що стосуються історії російської філософії й російського богослов'я – твори М. Бердяєва, В. Зеньковського, М. Лосського, Е. Радлова, Г. Флоровського, С. Франка. Ці мислителі вписують академічну православну антропологію у загальний контекст російської традиції філософування.

По-друге, праці, що безпосередньо досліджують об'єкт православної антропології, автори яких аналізують предмет, метод, головні проблеми та практичні можливості релігійної антропології в цілому. До них слід віднести: М. Бердяєв «Досвід виправдання християнства» [3] і «Російська ідея» [4], В. Зеньковський «Історія російської філософії» [7], М. Лосський «Історія російської філософії» [9], Г. Флоровський «Шляхи російського богослов'я» [18], С. Франк «Сутність та провідні мотиви російської філософії» [19], Е. Радлов «Нариси історії російської філософії» [11] та ін. Саме ці праці надають уявлення про місце антропологічної проблематики у християнстві в цілому і православ'ї зокрема, щодо її традиційної форми – такі уявлення дають можливість виявити нові філософські тенденції в антропологічних системах В. Несмелова і М. Тарєєва.

По-третє, існує велика кількість праць, що присвячені антропологічним системам вищезазначених мислителів – це праці С. Аверінцева, М. Краснікова, М. Кудріна, В. Ребкало, О. Туберовського, Л. Фокіна, Ю. Чуковенкова та ін. Ці праці представляють собою критичний аналіз антропологічних теорій В. Несмелова і М. Тарєєва. В цілому, необхідно підкреслити, що є питання, що пов'язані з критичним підходом до православної академічної антропології в цілому.

Метою статті є розкриття філософського змісту православної академічної антропології.

Слід зазначити, що положення В. Несмелова і М. Тарєєва – це прагнення створити нове вчення про людину на ґрунті православної релігії. Важливим є, по-перше розкриття головних ідей цих мислителів; по-друге, дослідження взаємовідносин православної академічної антропології з догматичним православним вченням про людину.

Перш, ніж безпосередньо звернутися до поглядів В. Несмелова і М. Тарєєва, на нашу думку, слід зупинитися на загальних методологічних питаннях. В науковій літературі, як у дореволюційній, радянській і пострадянській В. Несмелов і М. Тарєєв традиційно відносяться до академічної православної антропології. Але виникає питання – чи можливо говорити про неї як антропологію суто філософську? У відповіді на це питання, слід наголосити, що ми поділяємо точку зору сучасних дослідників філософської антропології, виходячи з того факту, що майже всі сучасні філософські напрями, незалежно від того чи розглядається спеціально в них проблема людини чи не розглядається, містять у собі положення, що висвітлюють певне розуміння сутності людини. Іншими словами, філософські уявлення про людину можна вивести і, фактично, виводяться з самих різних філософських систем, незалежно від того, яка проблематика є домінуючою – онтологічна, теоретико-пізнавальна, логіко-методологічна або власне антропологічна. У цьому сенсі можна говорити про традиційно релігійну, несхоластичну, трансцендентальну раціоналістичну й ірраціональну філософську антропологію. З такої точки зору, православна антропологія –

варіант філософської антропології й виступає як об'єкт історико-філософського або філософсько-релігійного дослідження.

З одного боку, православна антропологія – це антропологія християнська, з традиційними для неї поняттями і проблемами, а з іншого боку – вона виступає як специфічне явище, особливості якого визначаються умовами формування та розвитку в межах суспільно-історичного цілого.

Християнська антропологія усвідомлюється сучасними дослідниками як частина християнського людознавства, що пояснює людину як вагому частку буття. Основи християнської антропології були закладені Оригеном. На його думку, душа людини, за своєю природою та походженням, є однаковою у всіх людей. Душа людини має власні самостійні, відмінні від тіла, сутність та життя.

Окрім того, душа має можливість для вільного самовизначення, що не детермінується якою-небудь зовнішньою необхідністю, а може протистояти ній як ворожій силі.

Вчення Оригена – це було перше християнське дослідження природи людини, але як зазначали опоненти Оригена – дослідження дійсного життя людини. Наступний крок у цьому напрямі зробив Григорій Нисський, який у своїх «Творіннях» велику увагу приділив не тільки внутрішній структурі людини, що містить у собі духовний і матеріальний початки, але й і психологічним характеристикам людини. Головний пункт його антропології – це розуміння людини як образу Божого – Божественні благості у короткому вигляді містяться у слові про людину, яка створена за образом Божим. Навіть після гріхопадіння людина не втрачає образ Божий, а тільки втрачає подібність, що й призводить до втрати свободи. Важливим є, що для православної антропології є характерним розрізнення образу Бога та його подоби.

Образ – це задана всім людям природа душі. Подоба – це досконалість цієї природи. Образ Божий – це репрезентація певного особливого роду духовності, яку людина отримала при своєму створенні й яка містить у собі як дійсні риси особистості – мислення, творчість, свободу, так і міфологічні характеристики – вічність, безсмертя душі. Подоба як така не є вродженою. Подоба набувається людиною завдяки власній діяльності, хоча й за допомогою Бога. Саме тому втрата подоби не означає, що людина позбавляється свободи волі. При поєднанні свободи волі з Божественним промислом про людину – Благодаттю або Боговтіленням, людина знову – таки може опинитися на шляху досягнення власної свободи. Від Григорія Нисського та інших східнохристиянських містиків православна антропологія одержала свій особливий метод пізнання – *символічний реалізм*, який ґрунтується на загальній традиції філософії Античності, що розглядає суб'єкта в якості носія якостей об'єкту. Людина, яка створена за образом та подобою Бога, фіксує у собі якості природного світу і Бога, тому вона, у певному сенсі, слугує символом Бога і навпаки – Бог, у певному розумінні, є символом людини. Звідси й формується висновок про можливість пізнання Бога, через пізнання душі й пізнання душі людини, завдяки пізнанню Бога. Слід зазначити, що В. Несмелов присвятив Григорію Нисському окрему працю, в якій детально аналізує ці положення.

У процесі становлення в християнській антропології виявилися дві головні тенденції: 1) розрізнення духовного і матеріального в людині неможливо без їх протиставлення; 2) антагонізм душі й тіла. Перша тенденція найбільш чітко окреслена в положеннях Іоанна Златоуста і Василя Великого, які розглядали людину як висвітлення певної єдності двох світів – природного і надприродного, а також виступали проти абсолютизації душі. Людина є приналежною до двох світів – тому, для того світу, який знаходиться вверху, є рідною душа, а для того, що внизу – тіло. Людина є ланкою, яка пов'язує ці світи, слугує містком між ними, має спільного Творця, який створив і небесне, і земне – такими є положення Іоанна Златоуста. Тіло – це малий світ і якщо Бог промишляє над макрокосмом, то Він промишляє й про тіло, тому що не існує антагонізму між душею і тілом. Людина – це посередник між Богом і світом, вона й забезпечує діалогічність їх відносин. Місія людини в Універсумі – це поєднати світ з Богом та добитися такого стану, коли Бог буде у всьому. Для цього людина й має дві природи, а взаємовідносини між ними повинні бути гармонійними. Для православ'я розмежування відбувається не поміж матеріальною і нематеріальною субстанцією ми, а між духовною людиною, яка має й тіло духовне; і плотською людиною, в якій й дух визначається свавільними сугестіями плоті. Отже, природа людини є вільною і зло виходить ні з неї, а з вільної волі людей – саме це положення творчо розвинув М. Тарєєв.

Особливу увагу привертає магістерська дисертація В. Несмелова «Догматична система св. Григорія Нисського» (1887 р.), що видавалася окремою книгою та була відзначена премією преосвященного митрополита Московського Макарія. У 1895 р. в лекції «Питання про смисл життя у вченні Новозавітного одкровення» В. Несмелов вперше виклав положення своєї антропології. На його думку, пояснити таємницю людини можна тільки виходячи із самої людини, тому що, в інший спосіб, людина перетвориться в один із елементів низки предметів. І сам факт, що людина прагне Божественного життя, на думку мислителя, є підтвердженням того, що людина не випадкове породження Землі й не є природженою рабинею природи. Це положення В. Несмелов розвинув у праці «Наука про людину» [10]. Ця праця принесла у 1896 р. В. Несмелову звання екстраординарного професора, а у 1898 р. – звання ординарного професора по кафедрі логіки й філософії Казанської духовної академії.

Антропологічній проблематиці присвячена й стаття В. Несмелова «Про мету освіти» (1898 р.), в якій він наголошує, що християнство відкриває для людини Божу істину, розвиває людину до усвідомлення цієї істини і що завдяки засвоєнню християнства, поступового розвитку моральної самосвідомості, людина відкриває саму себе. Пізніше мислитель зацікавився сферою гносеології, відомою є його праця «Віра і знання з точки зору гносеології» (1912 р.), де йдеться про примирення віри і знання. Для нього найважливішим виявився союз між філософією і богослов'ям.

Головним своїм завданням В. Несмелов вважав філософське виправдання християнства, тому він висуває високі вимоги до істинної філософії. Філософія, на його думку, повинна бути наукою про людину, тобто антропологією. У праці «Наука про людину», він обґрунтовує положення, що філософія – це спеціальна наука про людину як носія розумних основ та виразником

ідеальних цілей життя. Лише у такому варіанті філософія здатна пояснити природу людини і на ґрунті такого пояснення ставити та вирішувати всі інші проблеми світу. В зв'язку з таким розумінням предмету філософії, В. Несмелов вважає себе приналежним до лінії Сократа і Платона, протиставляє себе Аристотелю – одні філософи прагнули пояснити світ і тільки у ньому людину, як одно із явищ світу (Аристотель), інші ж, навпаки, перш за все, прагнули виявити кінцеву істину самої людини і тільки за цією істиною – світ, як засіб для розвитку людського життя. Деякі мислителі ототожнювали філософію з наукою про світ, інші – з наукою про людину. Але, якщо перевести філософію на ґрунт науки – це буде її знищенням, що вже зробив позитивізм. Ґрунт філософії знаходиться не у зовнішньому світі, а у пізнанні людини самої себе. Ще фундатор німецької класичної філософії І. Кант поставив найважливіші питання: «Якою є людина, як вона повинна жити, на що сподіватися...?» і т.д.

Філософія мусить бути практичною, тобто, з одного боку, вона ґрунтується на дійсному духовному житті людини, а з іншого – прагне вирішити ключові проблеми життя. Завдання філософії – це формування живого світогляду, тобто визначення свого місця у світі, своїх цілей в ньому, а також свого ставлення до світу. Тільки у філософії можливо пояснити людині її саму, смисл її життя та створити живе визначення її життя. На нашу думку, саме таке розуміння філософії наближає В. Несмелова до екзистенціалізму і слугує основою для низки тенденцій сучасної релігійної філософії.

Слід також розкрити головні положення євангельської антропології М. Тареева. Достатньо оригінальними є його праці, що присвячені методу релігійної філософії («Філософія життя» [13]), її системі, яка є протилежною патристиці й яку М. Тареев характеризує як «російську філософію серця» («Християнська філософія» [14]). Але, на нашу думку, головною працею М. Тареева була п'ятитомна праця «Основи християнства», в якій він намагався охопити всі складові релігійного світогляду. Так, відомий російський філософ і богослов Г. Флоровський зазначав, що «не випадково Тареев завжди говорить про духовну або християнську філософію. Він є саме філософом, «мудрецем», більше, ніж богословом. І «євангельська ідея» з'являється у нього в достатньо своєрідному філософському одязі. Філософські мотиви у нього, навряд чи не сильніше євангельських. Тільки він захоплюється не метафізикою, а філософією життя. І хоча він підкреслює своє розходження і з Лютце, і з пізнішими «теоріями цінності», і з прагматизмом, його концепція є приналежною до вчень того ж типу... «Утримання від об'єктивності», це нагадує навіть й російську «суб'єктивну школу» в соціології, про яку згадує й сам Тареев. Принцип релігійної інтимності взагалі є типовим для моралістичного модернізму кінця минулого століття на Заході й це західне віяння не вдовж поширилося й у нас. Етику протиставляли догматичі й етикою прагнули замінити догматику. Проти цього рішуче виступав кн. С. М. Трубецької. Тареев розділяв настрої пересічної людини. Догматика мало говорила йому. Вона не відповідала на запити віруючого серця» [18, с. 564].

М. Тареев постійно наголошував, що він буде власне філософське розуміння християнства, прагне перекласти євангельську ідею на мову людську, суто духовну [16]. Перед тим, як аналізувати погляди

мислителя щодо проблем людини, соціуму, моралі, церкви та ін., слід звернути увагу на основні принципи його філософування. До них відносяться: 1) вимога самостійності, оригінальності дослідження. М. Тареев уважав, що в християнській філософії цінність може мати лише та праця, автор якої має власну систему; 2) розумне поєднання традицій та новаторства. На його думку, з одного боку, тільки завдяки вшануванню минулого, можна виробити самоповагу, тобто головну умову для творчої свободи. Отже, прилучаючись до минулого, автор бачить й своє місце, місце своїх ідей у культурному контексті. З іншого боку, кожний оригінальний мислитель, тим більше релігійний, знищує в'язницю для думок, прокладає шлях для нових положень.

Висновки. Найголовнішими завданнями для православної академічної антропології було філософське обґрунтування віри, яка є стрижнем людини, її життя, прагнень та думок. Віра виступає як шлях для самовдосконалення людини, її свободи й творчості, досягнення Божественного. Такий підхід дає уявлення про православну академічну антропологію як про філософське вчення, а розкриття головних положень В. Несмелова і М. Тареева покаже їх як оригінальних мислителів, які значно впливали на подальший розвиток російської філософії в цілому.

Список використаних джерел

1. Аверьянов В. В. Проблема времени в «Христианской философии» М. М. Тареева / В. В. Аверьянов // Историко-философский ежегодник. – М.: Наука, 2002. – С.293–306.
2. Белгородский М. Н. Человек и Бог в философии Несмелова / М. Н. Белгородский // Несмелов В. И. Вера и знание с точки зрения гносеологии. – Казань: Заря–Тан, 1994. – С.3–22.
3. Бердяев Н. А. Опыт философского оправдания христианства (о книге Несмелова «Наука о человеке») / Н. А. Бердяев // Русская мысль. – М., 1909. – №9. – С.54–73.
4. Бердяев Н. А. Русская идея. Основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX века / Н. А. Бердяев // В кн.: О России и русской философской культуре. – М.: Наука, 1990. – С.43–272.
5. Бродский А. И. Михаил Тареев / А. И. Бродский. – СПб.: Знание, 1994. – 80 с.
6. Гальковская И. В. Тареев М. М.: от христологии к антропологии // Русская философия конца XIX – начала XX века. – Екатеринбург, 1992. – С.145–155.
7. Зеньковский В. В. Виктор Иванович Несмелов / В. В. Зеньковский // История русской философии. – СПб.: Академический проект, 2001. – С.533–549.
8. Зеньковский В. В. Принципы православной антропологии / В. В. Зеньковский // Вестник РХД. – 1988. – №153. – С.5–20.
9. Лосский Н. О. История русской философии / Н. О. Лосский. – М.: Прогресс, 1994. – 456 с.
10. Несмелов В. И. Наука о человеке / В. И. Несмелов. – Тома 1, 2. – Репринт. воспроизведение изданий 1905, 1906 годов / Составление предисловие и библиография М. Н. Белгородского; Отзывы на книгу еп. Антония (Храповицкого) и Н. А. Бердяева; Послесловие и комментарии протоиерея Игоря Цветкова. – Казань: Заря–Тан, 1994. – Т.1 – 418; Т.2 – 438. (серия: Духовное наследие России).
11. Радлов Э. Л. Очерк истории русской философии / Э. Л. Радлов. – [Б. м.]: Adamant Media Corporation, 2001. – 122 с.
12. Ребало В. А. Традиционализм и модернизм в современной православно-богословской концепции человека / В. А. Ребало. – Дисс. ... канд. филос. наук. – Киев, 1979. – 201 с.
13. Тареев М. М. Философия жизни (1891–1916) / М. М. Тареев. – Сергиев Посад: Свято-Троицкая лавра, 1916. – 302 с.
14. Тареев М. М. Христианская философия / М. М. Тареев. – СПб.: Акц. об-во типографского дела, 1917. – 74 с.
15. Тареев М. М. Новое богословие / М. М. Тареев // Богословский вестник. – М., 1917. – С.168–224.
16. Тареев М. М. Краткое изложение системы моего богословия / М. М. Тареев // Богословский вестник. – М., 1917. – №8–9. – С.257–268.

17. Тареев М. М. Церковь и богословие / М. М. Тареев // Богословский вестник. – М., 1917. – №10–12. – С.301–322.
18. Флоровский Г. В. Пути русского богословия / Г. В. Флоровский. – Отв. ред. О. Платонов. – М.: Институт русской цивилизации, 2009. – 848 с.
19. Франк С. Л. Сущность и ведущие мотивы русской философии / С. Л. Франк // Философские науки. – 1990. – №5. – С.81–91.
20. Чертков А. Б. Православная философия и современность. (Критический анализ «Метафизики всеединства» и ее роль в идеологии современного православия) / Алексей Борисович Чертков. – Рига: Авотс, 1989. – 364 с.
21. Чуковенков Ю. А. Предмет, структура и метод православной антропологии / Ю. А. Чуковенков // В кн.: Вопросы научного атеизма. – М.: Политиздат, 1988. – Вып.37. – С.252–270.
22. Шапошников Л. Е. Социально-философские взгляды М. М. Тареева и современное православное богословие / Л. Е. Шапошников // Философские науки. – 1982. – №3. – С.123–131.

References

1. Aver'janov V. V. Problema vremeni v «Hristianskoj filosofii» M. M. Tareeva / V. V. Aver'janov // Istoriko-filosofskij ezhegodnik. – M.: Nauka, 2002. – S.293–306.
2. Belgorodskij M. N. Chelovek i Bog v filosofii Nesmelova / M. N. Belgorodskij // Nesmelov V. I. Vera i znanie s točki zrenija gnoseologii. – Kazan': Zarja-Tan, 1994. – S.3–22.
3. Berdjaev N. A. Opyt filosofskogo opravdaniya hristianstva (o knige Nesmelova «Nauka o cheloveke») / N. A. Berdjaev // Russkaja mysl'. – M., 1909. – №9. – S.54–73.
4. Berdjaev H. A. Russkaja ideja. Osnovnye problemy russkoj mysli XIX veka i nachala XX veka / N. A. Berdjaev // V kn.: O Rossii i russkoj filosofskoj kul'ture. – M.: Nauka, 1990. – S.43–272.
5. Brodskij A. I. Mihail Tareev / A. I. Brodskij. – SPb.: Znanie, 1994. – 80 s.
6. Gal'kovskaja I. V. Tareev M. M.: ot hristologii k antropologii // Russkaja filosofija konca XIX – nachala XX veka. – Ekaterinburg, 1992. – S.145–155.
7. Zen'kovskij V. V. Viktor Ivanovich Nesmelov / V. V. Zen'kovskij // Istorija russkoj filosofii. – SPb.: Akademicheskij proekt, 2001. – S.533–549.
8. Zen'kovskij V. V. Principy pravoslavnoj antropologii / V. V. Zen'kovskij // Vestnik RHD. – 1988. – №153. – S.5–20.
9. Losskij N. O. Istorija russkoj filosofii / N. O. Losskij. – M.: Progress, 1994. – 456 s.
10. Nesmelov V. I. Nauka o cheloveke / V. I. Nesmelov. – Toma 1, 2. – Reprint. vosproizvedenie izdanij 1905, 1906 godov / Sostavlenie predislovie i bibliografija M. N. Belgorodskogo; Otvzyvy na knigu ep. Antonija (Hrapovickogo) i N. A. Berdjaeva; Posleslovie i kommentarii protoireja Igorja Cvetkova. – Kazan': Zarja-Tan, 1994. – T.1 – 418; T.2 – 438. (serija: Duhovnoe nasledie Rossii).
11. Radlov Je. L. Oчерк istorii russkoj filosofii / Je. L. Radlov. – [B. m.]: Adamant Media Corporation, 2001. – 122 s.
12. Rebkalo V. A. Tradicionalizm i modernizm v sovremennoj pravoslavno-bogoslovskoj koncepcii cheloveka / V. A. Rebkalo. – Diss. ... kand. filos. nauk. – Kiev, 1979. – 201 s.
13. Tareev M. M. Filosofija zhizni (1891–1916) / M. M. Tareev. – Sergiev Posad: Svjato-Troickaja lavra, 1916. – 302 s.
14. Tareev M. M. Hristianskaja filosofija / M. M. Tareev. – SPb.: Akc. ob-vo tipografskogo dela, 1917. – 74 s.
15. Tareev M. M. Novoe bogoslovie / M. M. Tareev // Bogoslovskij vestnik. – M., 1917. – S.168–224.
16. Tareev M. M. Kratkoe izlozhenie sistemy moego bogoslovija / M. M. Tareev // Bogoslovskij vestnik. – M., 1917. – №8–9. – S.257–268.
17. Tareev M. M. Cerkov' i bogoslovie / M. M. Tareev // Bogoslovskij vestnik. – M., 1917. – №10–12. – S.301–322.
18. Florovskij G. V. Puti russkogo bogoslovija / G. V. Florovskij. – Otv. red. O. Pлатонов. – М.: Institut russkoj civilizacii, 2009. – 848 s.
19. Frank S. L. Sushhnost' i vedushhie motivy russkoj filosofii / S. L. Frank // Filosofskie nauki. – 1990. – №5. – S.81–91.
20. Chertkov A. B. Pravoslavnaja filosofija i sovremennost'. (Kriticheskij analiz «Metafiziki vseedinstva» i ee rol' v ideologii sovremenogo pravoslavija) / Aleksej Borisovich Chertkov. – Riga: Avots, 1989. – 364 s.
21. Chukovenkov Ju. A. Predmet, struktura i metod pravoslavnoj antropologii / Ju. A. Chukovenkov // V kn.: Voprosy nauchnogo ateizma. – М.: Politizdat, 1988. – Вып.37. – S.252–270.
22. Shaposhnikov L. E. Social'no-filosofskie vzglyady M. M. Tareeva i sovremennoe pravoslavnoe bogoslovie / L. E. Shaposhnikov // Filosofskie nauki. – 1982. – №3. – S.123–131.

Vergeles K. M., PhD, Associate Professor, Vinitsa National Medical University Pirogov (Ukraine, Vinitsa), kvergeles@gmail.com

V. Nesmyelov and M. Taryeyev as representatives of the Academic Orthodox anthropology

This article analyzes the main provisions of prominent representatives of the Academic Orthodox anthropology V. Nesmyelova M. Taryeyeva. Emphasizes the importance of the provisions on the priority of faith over knowledge about the possibilities of reconciliation of faith and knowledge. A special place shall thesis on faith as adherence to the Divine, receiving a purely spiritual status in the world. Faith – is the core of man, his life, his creativity and freedom. This is the approach of the Academic Orthodox anthropology.

Keywords: man, faith, life, spirituality, philosophy, religion, freedom, liberty, creativity, symbolic realism.

Vergeles K. H., кандидат философских наук, доцент, Винницкий национальный медицинский университет им. Н. И. Пирогова (Украина, Винница), kvergeles@gmail.com

V. Nesmelov and M. Tareev as representatives of the Academic Orthodox anthropology

Анализируются основные положения основных представителей академической православной антропологии В. Несмелова и М. Тареева. Подчеркивается значение их положений о приоритете веры над знанием, а также о возможности примирения веры и знания. Особое место приобретает тезис о вере как присоединении к Божественному, обретении чисто духовного статуса в мире. Вера – это стержень человека, его жизни, его творчества и свободы. Таков подход представителей академической православной антропологии.

Ключевые слова: человек, вера, жизнь, духовность, философия, религия, свобода, творчество, символический реализм.

* * *

УДК [130.2+144]:82 Эрн 1/7.07

Родян М. В.,
аспирантка кафедры культурологии философского факультета, Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова (Украина, Одесса),
maraki91@i.ua

ГРИГОРИЙ СКОВОРОДА И ДРУГИЕ В ИНТЕРПРЕТАЦИИ В. ЭРНА

Рассматривается жизненный путь Григория Сковороды в интерпретации Владимира Эрна. Цель статьи – рассмотреть произведение Эрна в перспективе сопоставления Сковороды с другими известными личностями и обозначить те сферы культуры, формирование которых осуществлялось под воздействием жизни и творчества философа. Такой ракурс исследования способствует прояснению жизненных принципов Сковороды и утверждению его идеи и творчества в современном философском и социокультурном пространстве. Эрн сопоставляет Сковороду с Рене Декартом, Джордано Бруно, Сократом и Львом Толстым. В результате сопоставления выделяются основные отличительные черты, присущие философу: добровольное принесение себя в жертву, познание мира через природу как Сущее, обращение к своему внутреннему «я», сосредоточение на духовных переживаниях, странничество как образ жизни и способ бытия, художественный символизм творчества. Наследие Сковороды оказало воздействие на славянофильство и русскую религиозную философию. Символический стиль произведений философа и образ его жизни приближены к символическому мирозерцанию и идее жизнестворчества эпохи Серебряного века.

Ключевые слова: жизненный путь, странничество, другой и другие.

(статья друкується мовою оригіналу)

Среди исследователей отечественной философии и самих философов до сих пор не существует однозначного мнения относительно философской ценности творчества Григория Сковороды. Так, Густав Шпет отмечал: «У нас сложился взгляд на Сковороду как на первого самобытного и оригинального русского философа. Мне трудно оспаривать это утверждение, так как собственно самой философии в сочинениях Сковороды я нахожу количество предельно минимальное. А те немногие напоминающие о философии мысли Сковороды, вокруг которых бродят его фантазия и поучения, не возвышаются над уровнем общих